

Nummer 8 en het vergeten eeuwfeest

Wat deed Loes Verplanke op 27 januari 2000? Het was een kille donderdag en ik ontving die dag Evelien Tonkens en Jan Willem Duyvendak, twee redacteurs van TSS, om hen voor de Helling uitgebreid aan de tand te voelen over twee stevige net verschenen boeken, waarin zij de over het paard getilde zelfbeschikkende burger aan de schandpaal nagelen.

Wij wisten van niets.

's Middags belde Nico de Boer, eveneens redacteur. Wij spraken over koetjes en kalfjes, de territoriale aanpak, van dat soort zaken, maar we spraken niet waar we over hadden moeten praten.

Tijdens een treinreis naar Utrecht - bij het vallen van de avond - ving ik bij het Amstelstation een glimp op van redacteur Marcel Spierts, verscholen in het grijze beton van de Hogeschool van Amsterdam. Hij zag me niet, maar ik zag dat ook hij van niets wist.

In Utrecht liep ik Monique Kremer, opnieuw een TSS-redacteur, tegen het lijf. Die had ik nog niet eerder ontmoet, dus ik herkende haar niet. Maar ik zag wel dat ook zij van niets wist.

Toen ik 's avonds in bed kroop bij Hetty Vlug, ook al TSS-redacteur, had er een lampje moeten gaan branden. Zoveel TSS op een dag, dat kon geen toeval zijn.

Maar ik deed het licht uit, en viel in slaap.

1900 - 1920 J.F.L. Blankenberg

Op 27 januari 1900 verscheen de eerste aflevering van het *Tijdschrift voor Armenzorg*, de oplage bedroeg ruim tienduizend exemplaren. Ruim twee weken eerder waren in Amsterdam vijftien mensen (drie vrouwen, twaalf mannen) bijeen gekomen om zich te buigen over het voorwoord van het eerste nummer. Drie van de aanwezigen was redacteur, een was uitgever, de rest medewerker. De voorzitter was de Amsterdamse bankier J.F.L. Blankenberg, die zijn sporen in de moderne armenzorg al had verdiend. Blankenberg behoorde tot de links-liberale elite, die zoals Duyvendak en De Haan onlangs aantoonde, de maakbaarheid van de samenleving heeft uitgevonden.

Blankenberg, een beminnelijke man, vatte op die 11e januari, nadat de aanwezigen eerst herinneringen hadden uitgewisseld over de opwinding die de millenniumwisseling bij hen had veroorzaakt, nog eens samen wat het gezelschap bewoog: 'Wij willen vrije gedachtenwisseling van alles in éénzelfde blad. Wij willen gelijke plaats aan elke mening. Wij willen onderlinge kennismaking, hopen dat daaruit meerdere waardering, althans beter begrip zal voortvloeien.' De overige veertien knikten instemmend, en zo kwamen Blankenbergs woorden terecht in het voorwoord van het eerste nummer van het *Tijdschrift voor Armenzorg*.

Niemand van de aanwezigen kon op dat moment bevroeden dat ze daarmee een traditie op gang brachten die de twintigste eeuw zou overleven. Hoewel hij toen niet zo werd genoemd, was Blankenberg de eerste hoofdredacteur. Hij verzette zich tegen de levensbeschouwelijke verkokering die de armenzorg in die dagen kenmerkte, en probeerde voortdurend dwars door alles heen 'grenzen te doorbreken'. Een motto dat het Tijdschrift de rest van de eeuw zou blijven kenmerken.

Het Tijdschrift voor Armenzorg hield het in een wisselende frequentie vol tot en met 1920. Toen stakte het, nader onderzoek moet nog uitwijzen wat daar de oorzaken van zijn

geweest. Het algemeen kiesrecht was net ingevoerd, de geest van de revolutie waarde door Europa, de strijd voor een achturige werkdag had de arbeidersbeweging net een stevige overwinning opgeleverd, dus vermoedelijk hadden de notabelen even iets anders aan hun hoofd.

1922 - 1953 Johan Everts

Maar ze misten hun 'vrije gedachtenwisseling en onderlinge kennismaking' al snel. Op 6 januari 1922 rolde er opnieuw een tijdschrift van de pers, met een nieuwe naam: *Tijdschrift voor armwezen, maatschappelijke hulp en kindbescherming*. De grote inspirator daarachter was mr Johannes Everts, die nog steeds geen hoofdredacteur, maar redactiesecretaris heette. Het blad verscheen in een frequentie van veertien dagen en opnieuw wilde de redactie zich niet in een vakje laten plaatsen. In het voorwoord schreef Everts geen echt vaktijdschrift te willen zijn, maar alles wat met 'armenzorg, maatschappelijke hulp, kindbescherming en prostitutiebestrijding' van doen had aan de lezer te willen presenteren. 'Dorre verslagen met cijferreeksen zullen worden vermeden, gedachtenwisseling daarentegen uitgelokt worden.'

Everts was een blijvertje. Het tijdschrift heette al snel 'het tijdschrift van Everts', waarbij nadere uitleg overbodig was. Het doorstond de crisisjaren, de jaren dat de armenzorg ongewenst tot bloei kwam. Everts loodste het blad kordaat door die moeilijke jaren, waarbij de liefdadigheidzorg langzaam maar zeker veranderde in maatschappelijk werk, met alle voorzichtige professionalisering vandien. Het blad stimuleerde dat en Everts groeide uit tot 'een levende encyclopedie van het maatschappelijk werk in Nederland.'

De oorlog zorgde voor een tweede onderbreking. De uitgave werd gestaakt. De pogingen van de Duitsers om greep te krijgen op de Nederlandse hulporganisaties mislukten jammerlijk. De stilte duurt tot 1947 toen vanuit de Nederlandse Vereniging voor Maatschappelijk Werk en de Nationale Federatie de Nederlandse Bond tot Kinderbescherming het initiatief genomen wordt om tot het *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk* te komen. Mevrouw Muller-Lulofs - vrijwel alle grootheden uit de geschiedenis van het Nederland welzijnswerk hebben, tot op de dag van vandaag, deel uitgemaakt van de redactie - sprak bij de gelegenheid van het eerste nummer, dat op 20 juni 1947 verscheen: 'De verschillende instellingen komen langzamerhand weer op dreef, en ook ons tijdschrift, ons, oud beproefd orgaan, komt heden weer te voorschijn, onverlet, en bereid om de strijd voor rechtvaardigheid, barmhartigheid en waarachtige naastenliefde weer op zich te nemen.' Opnieuw werd de onverzettelijke Everts redactiesecretaris. Hij hield dat vol tot eind 1952, toen hij de zeventigjarige leeftijd bereikte en met pensioen ging. Ten onrechte begint de redactie in 1947 haar jaargangen opnieuw te tellen, reden waarom de lezer anno 2002 jaargang 56 in de kolommen ziet staan. Correct zou zijn: jaargang 95.

1953 - 1979 Jannie Beekman Eggink

De jaren vijftig waren de emancipatiejaren van het maatschappelijk werk. De ene nieuwigheid na de andere bereikte de redactie burelen. Jo Boer en Marie Kamphuis - om nog maar eens twee grootheden te noemen - traden toe tot de redactie, en schreven de kolommen vol met verhandelingen over het opbouwwerk en social casework. Er begon een nieuwe geest te waaien, de professionalisering zette definitief door.

Er trad ook een nieuwe redactiesecretaris aan: Jannie Beekman Eggink, die het tijdschrift bij de hand nam op weg naar de turbulente jaren zestig. 'Wat ik in die tijd, en altijd eigenlijk, heb geprobeerd', schreef ze jaren later, 'is mensen uit hun hokjes halen. Ik wilde mensen om de tafel halen om in het Tijdschrift een platform te creëren voor discussie, los van gevoeligheden, los van belangen.'

De jaren zestig waren koren op de molen van de redactie. Een lang feest van

ontmoeting, dialoog, bevrijding uit hokjes, meningsvorming en verandering. De verzuiling kraakte, precies zoals Blankenberg c.s. dat heimelijk in 1900 hoopten, maar toen nog niet hardop konden zeggen.

In 1972 dringt de nieuwe tijdgeest ook door in de naam van het tijdschrift. De afkorting blijft gehandhaafd, maar op het januarinumnummer prijkt de naam: *Tijdschrift Mens en Welzijn*. Het is van korte duur, ergens in het katholieke achterland heeft een organisatie een huisorgaan dat zo heet. Onder dreiging van advocaten besluit de redactie bij het volgende nummer over te stappen op het zonodig nog eigentijdsere *Tijdschrift voor Maatschappijvraagstukken en Welzijnswerk*.

Met de daarbij horen newspeak, getuige het voorwoord van het eerste TMW-nummer nieuwe stijl: 'Ten onrechte werden vrijwilligers uit het werk geweerd. (...) Het paternalistisch-autoritaire karakter (...) bleek steeds meer een onaanvaardbaar residu, een belemmering voor de ontwikkeling van werkelijke solidariteit. (...) De welzijnswerker kan thans zijn arbeid slechts effectief maken, wanneer hij instaat blijkt de solidariteit, de medeverantwoordelijkheid van zoveel mogelijk leden van de samenleving te stimuleren.'

Hoewel - achteraf gezien - het taalgebruik dat niet doet vermoeden is welzijnswerk inmiddels een booming business geworden, het personeel kan niet worden aangesleept, evenals de advertenties. In 1976 springen TMW-uitgever Samsom en de redactie van TMW, waar inmiddels een drietal jonge redacteurs zijn aangenomen: Jan van Lieshout (vanaf 1970), Andries de Jong en André Dumont, in het gat in de markt. Op 1 oktober 1976 verschijnt, in een oplage van 50.000, het *Welzijnsweekblad*. Het blad wordt gratis verspreid en draait volledig op advertenties.

Het Tijdschrift voor Maatschappijvraagstukken en Welzijnswerk begint in de schaduw van het Welzijnsweekblad aan een moeizame periode. In het begin van de jaren tachtig wordt het omgevormd tot het *Welzijnsmaandblad*.

Jannie Beekman-Eggink is dan in 1979, na een dienstverband van meer dan 25 jaar, al van het toneel verdwenen. Nog steeds kennen het Welzijnsweekblad en het Welzijnsmaandblad geen hoofdredacteur, geheel conform de tijdgeest zijn zij 'collectieve producten' van de redactie. Maar informeel is de plaats van Beekman-Eggink al sinds de start van het Welzijnsweekblad ingenomen door Jan van Lieshout, nummer vier in de eregallerij van mensen die de traditie van TSS door de eeuw heen hebben geholpen.

1979 - 1994 Jan van Lieshout, Jos van der Lans, Nico de Boer en Ment Gillisen

De jaren tachtig maken abrupt een einde aan de euforie van het decennium daarvoor, inclusief de enorme oplagen. De markt voor personeelsadvertenties stort in, en wat ervan over is verdwijnt naar de Volkskrant. Het Welzijnsweekblad is genoodzaakt over te gaan op betalende abonnees, die jaarlijks met vele duizenden tegelijk het blad de rug toe keren.

Halverwege de jaren tachtig leidt deze teloorgang, die ook andere bladen in de welzijnssector hard treft, tot een fusie van het Welzijnsmaandblad en het tijdschrift Marge (ooit begonnen als Katholiek Sociaal Tijdschrift, later omgevormd tot Maatschappelijk Welzijn, dat weer na fusie met het NIMO-bulletin in 1976 tot Marge was omgedoopt).

Daaruit ontstaat op 1 januari 1987 het *Tijdschrift voor de Sociale Sector*, dat nu wel in de persoon van Jan van Lieshout een hoofdredacteur krijgt. Hij combineert dat met het hoofdredacteurschap van het Welzijnsweekblad, dat inmiddels nog maar een oplage kent van 9000. TSS start met 5500 abonnees.

En opnieuw pleit de redactie voor een brede kijk. Welzijnswerk - in de meest brede zin - is het startpunt voor beschouwingen over de meest uiteenlopende sociaal-politieke onderwerpen. Kritisch, thematisch, vernieuwend, de geest van Blankenberg, Everts, Beekman-Eggink klinkt - zij het in een aan de tijd aangepaste terminologie nog steeds door.

De redactie laat zich niet 'in een hokje vangen' of voor een karretje spannen van een werksoort, organisatie of ministerie. Het blad wordt ook journalistieker; het ondoorgroendelijke welzijnsjargon wordt geweerd door professionele eindredacteuren.

Een ding verandert wel: de hoofdredacteuren houden het aanmerkelijk minder lang vol. Jan van Lieshout struikelt na een jaar over een opstandige redactie, die niet langer bestand is tegen zijn chaotische werkwijze. Ondergetekende, een jaar eerder overgekomen van Marge, neemt zijn positie over. De rust keert weer, maar na twee jaar kies ik voor een bestaan als freelancer/publicist, zonder daarbij overigens het Tijdschrift de rug toe te keren. Er is sindsdien geen jaargang geweest waar ik niet in geschreven heb.

Vanaf 1 januari 1989 volgt Nico de Boer mij op. Hij is nummer 6 in de eregallerij. De gouden tijden zijn dan definitief voorbij. Het Welzijnsweekblad nadert de 5000 abonnees en TSS is gezakt naar een kleine 3000. Steeds duidelijker wordt dat de stichting TMW, tot dan nog steeds de onafhankelijke uitgever, het op termijn niet in zijn eentje zal redden.

Het zijn redactioneel moeilijke tijden. De intellectuele elite keert zich definitief van de sociale sector af, spraakmakende intellectuelen branden hun handen er niet meer aan, op de universiteiten zijn nagenoeg alle welzijnsopleidingen opgeheven. De vlam, negentig jaar geleden aangestoken door Blankenberg en de zijnen, lijkt te doven. De redactie begint te tobben, en de onrust die daardoor ontstaat kost De Boer uiteindelijk de kop. Na drie jaar komt er op 1 januari 1992 een einde aan zijn hoofdredacteurschap.

De fakkel wordt overgenomen door Ment Gillisen, nr. 7 in de rij, waarbij Annelies Schutte als eindredacteur van TSS aantreedt. TMW heeft dan in een periode van vijf jaar vrijwel net zoveel hoofdredacteuren versleten als er in de 85 jaar daarvoor redactiesecretarissen zijn geweest. Op eigen kracht lukt het niet meer, van het grote aantal welzijnsbladen dat TMW in de jaren zeventig vergezelde, zijn TSS en het Welzijnsweekblad zo ongeveer nog als enige onafhankelijke en niet gesubsidieerde bladen overgebleven. In 1994 volgt het onvermijdelijke: de stichting gaat op in de middelgrote uitgeverij De Tijdstroom en verdwijnt van het toneel. Na twee jaar in functie te zijn geweest zoekt Ment Gillisen bij die overgang een nieuw journalistiek heenkomen als hoofdredacteur van het AbvaKabo-magazine AanEen.

1994 - 2000 Loes Verplanke

Loes Verplanke (nr. 8) volgt hem op. Voor het eerst komt er een historicus aan het roer van het tijdschrift te staan. Ze heeft een prachtig proefschrift op haar naam staan over de geschiedenis van de onmaatschappelijkheidsbestrijding tussen 1914 en 1970. Ze werkte als redacteur al sinds najaar 1990 bij het Welzijnsweekblad en TSS, maar ze is sinds het ontstaan van TSS in 1987 de eerste hoofdredacteur die zich helemaal op het tijdschrift kan concentreren. Bij de uitgeverij De Tijdstroom scheiden de wegen van het Welzijnsweekblad en TSS definitief; begin 1995 gaat het Welzijnsweekblad over in een tweewekelijkse frequentie en verder onder de naam 'Zorg+Welzijn'.

Het is erop of eronder. Bij de nieuwe uitgeverij kan het TSS zich niet langer een verdere teruggang in abonnee-aantal permitteren. Verplanke gaat voorzichtig aan het werk. Eerst in haar eentje, steunend op haar contacten. Maar al snel verzamelt ze een redactie om zich heen, waar ondermeer oudgediende Nico de Boer opduikt.

Deze historische intuïtie blijkt haar redding, want in feite herstelt ze daarmee een traditie, die vanaf de journalistieke doorbraak van het Welzijnsweekblad in de tweede helft van de jaren zeventig onder druk was komen te staan, namelijk: de redactie als een ontmoetingsplek, een knooppunt van intellectuele betrekkingen. Dat was het in het begin van de eeuw tot in de jaren zeventig, daarna sloeg de journalistieke professionalisering toe en begon het tijdschrift vooral op de schrijfkraft van haar eigen werknemers te vertrouwen,

waardoor het steeds meer in een isolement kwam te verkeren.

Gesteund door een kleine redactie slaagt Verplanke er in om dit isolement te doorbreken en langzaam de verbindingen naar de buitenwereld te herstellen. Er groeit een aantrekkelijke formule uit voor TSS met een goede mix van journalistiek, interviews, reportages, beschouwingen en analyses, waarbij de redactie er vooral op uit is om nieuwe trends, nieuwe probleemstellingen en nieuwe ontwikkelingen in het vizier te krijgen. Nog immer kritisch en ruimdenkend, en nog steeds met de verlichte progressieve imborst die ook al bezit had genomen van het 15-koppen tellende gezelschap dat de bankier op 11 januari 1900 in Amsterdam om zich heen had verzameld.

Nog een keer dreigde het weer op koers liggende TSS averij op te lopen. Dat is eind 1997/begin 1998 toen de uitgeverij Tijdstroom plotsklaps werd overgenomen door Elsevier, een mammoetuitgeverij met strakke winstnormen. Dat zag Verplanke niet zitten, en ze kondigde haar ontslag aan, waarbij Elsevier zonder enige inspraak van de redactie een nieuwe hoofdredacteur benoemde. Een domme fout. De uitgever had daarbij buiten de waard gerekend van het brede netwerk dat TSS inmiddels ondersteunde. Dat kwam dan ook prompt in opstand.

Bezorgd deed ik in mijn column voor het januari/februari nummer van 1998 onder het motto 'VOOR een tijdschrift VAN de sociale sector' een oproep aan betrokken lezers en medewerkers om zich aan te sluiten bij de Vereniging ter Verbetering van het Tijdschrift voor de Sociale Sector, die zich zou gaan inspannen om TSS uit de klauwen van Elsevier te redden. De column haalde het tijdschrift niet, Elsevier liet de persen stoppen.

Dat was olie op het vuur. De column vond via email alsnog zijn weg naar het TSS-netwerk en binnen twee weken telde de digitale vereniging 100 leden, die allemaal weigerden nog verder mee te werken aan het Tijdschrift. Dat was te veel van het goede voor Elsevier, die wijselijk eieren voor zijn geld koos en snel toehapte op een aanbod van het NIZW om het tijdschrift over te nemen. Reden voor Verplanke om alsnog haar dienstverband te continueren.

Sindsdien is TSS in een redelijk rustig vaarwater terecht gekomen. Het abonnementenaantal stabiliseerde rond de 2500 en is daarmee het laagste van al die jaargangen. Maar de spraakmakendheid van het Tijdschrift bleef. De redactie bracht keer op keer interessante nummers uit en artikelen uit TSS kwamen veelvuldig onder de kopieerapparaten van instellingen in de sociale sector te liggen. In gezonde toestand haalde TSS zo haar honderdjarig bestaan op 27 januari 2000. Een mijlpaal, die niet onopgemerkt voorbij had mogen gaan.

27 januari 2000

Maar wat deed Loes Verplanke op 27 januari 2000? Wat deed de enige historicus in de eregallerij van hoofdredacteurs, op de dag dat ze met trots had moeten terugkijken op een eeuw vol sociale betrokkenheid en engagement?

Op die kille donderdag vlak na de zo opvallend rustig verlopen milleniumwisseling ging Loes Verplanke gewoon aan het werk. Ze zette 's ochtend haar computer aan en terwijl Blankenberg, Everts en Beekman-Eggink zich in hun graven omdraaiden, tikte ze de laatste pagina's van een interview met scheidend NIZW-directeur Peter van Lieshout, dat in het eerste nummer zou verschijnen van een tijdschrift dat er dan eeuw op had zitten. Een bizarre misser voor een historicus, maar het was in de acht jaar dat haar bewind duurde, haar enige.

We zullen het haar dus maar vergeven.

Over vijf jaar krijgt haar opvolger, Menno Hurenkamp (nummer 9) de gelegenheid om deze omissie te herstellen. Dan begint het Tijdschrift namelijk aan haar honderste jaargang. In mijnagenda staat de 27^e januari 2007 al genoteerd. Dat wil ik meemaken.

Jos van der Lans
www.josvdlans.nl